

AVTIZEM OD PREPOZNAVAVE DO OBRAVNAVAVE

Melita Bezjak, prof.def

AVTIZEM?

- Motnje iz avtističnega spektra (MAS)
- Pervazivna razvojna motnja

PREVALENCA

- Še do nedavnega: 4-5/10.000 rojstev
- Nekatero zadnje študije: 1/100
- MAS je lahko v kombinaciji tudi z drugimi motnjami: Motnja v duševnem razvoju, Downov sindrom, cerebralna paraliza, epilepsija, tuberozna skleroza,...

VZROK POJAVA

Specifični vzrok je neznan

- Genetski faktorji
- Nevrobiokemične motnje
- Motnje nevroanatomskih struktur (možgani)
- Pred in poporodni zapleti

Subklasifikacija pervazivne razvojne motnje

DSM IV

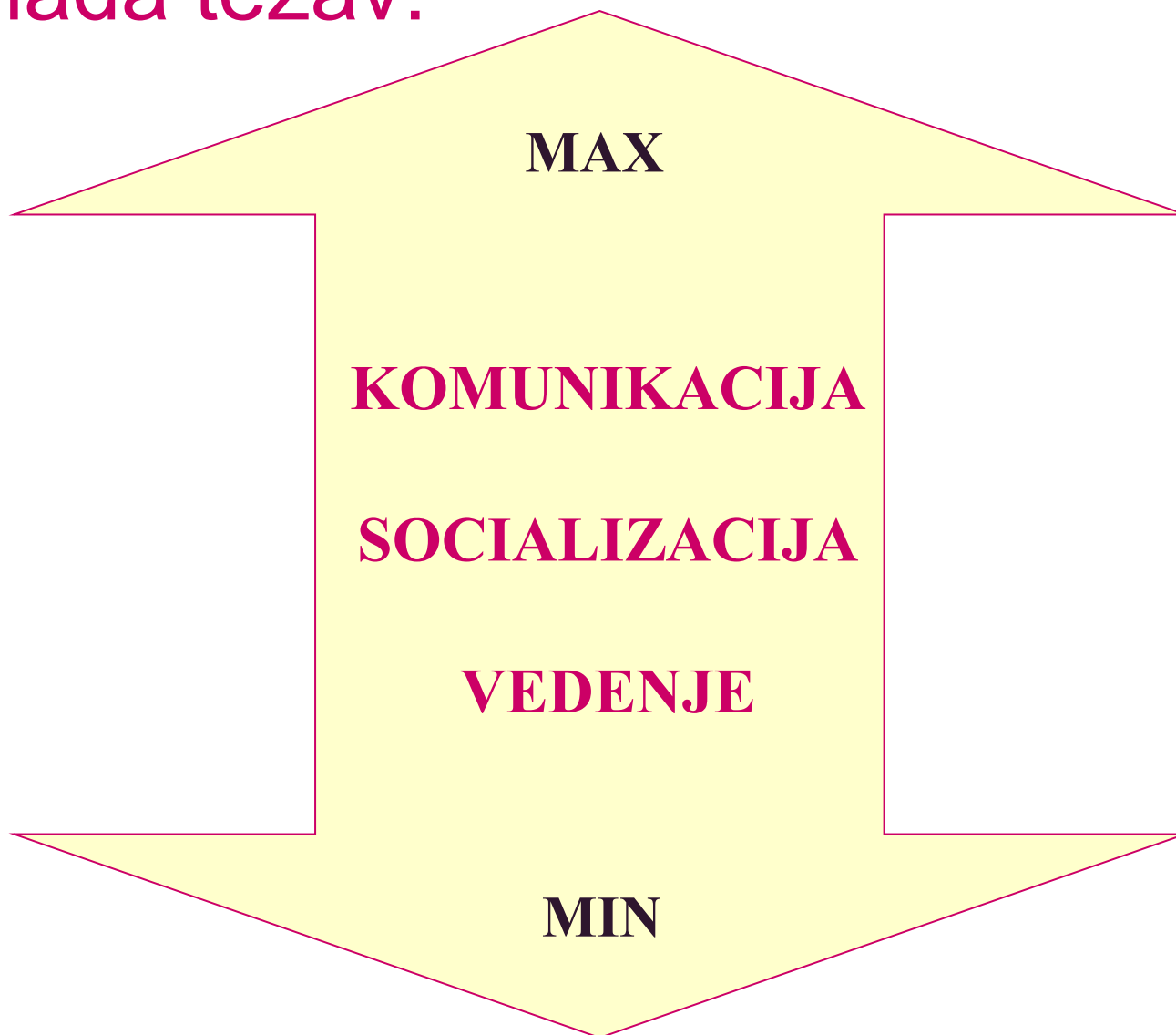
- **Avtistična motnja F84.0**
- **Rettov sindrom F84.2**
- **Dezintegrativna motnja v otroštvu F84.3**
- **Aspergerjev sindrom F84.5**
- **Pervazivna razvojna motnja neopredeljena, vključujoč tudi atipični avtizem F84.9**

MKB 10

- **Avtizem v otroštvu F84.0**
- **Atipični avtizem F84.1**
- **Rettov sindrom F84.2**
- **Druge dezintegrativne motnje v otroštvu F84.3**
- **Motnja hiperaktivnosti povezana z duševnim zaostankom in stereotipnimi gibi F84.4**
- **Aspergerjev sindrom F84.5**
- **Ostale motnje razvoja v otroštvu F84.8**
- **Pervazivna motnja v razvoju, nespecifična F84.9**

Triada težav:

- **Znotraj avtizma najdemo širok spekter oseb z različnimi nivoji težav in različnimi nivoji sposobnosti**

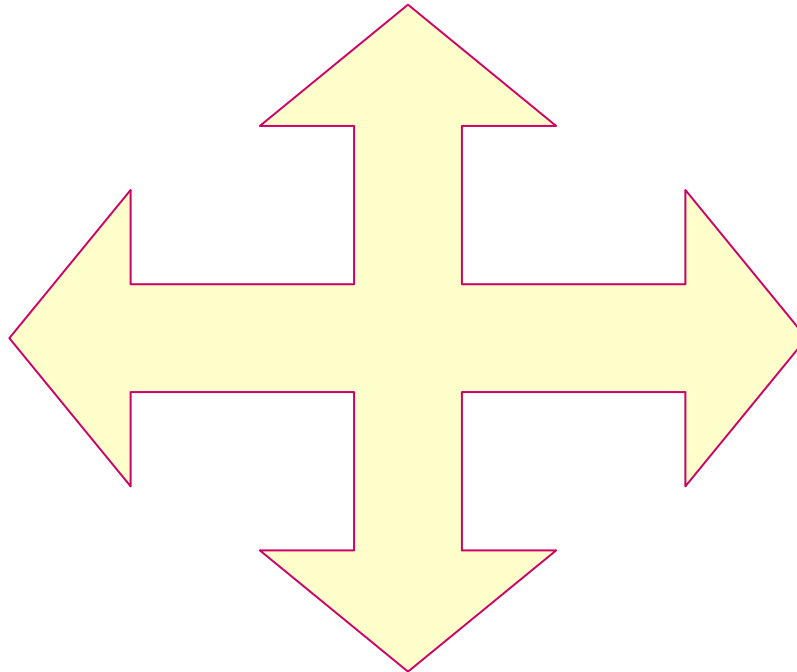

Težek avtizem

velike težave pri socializaciji in vedenju
velike težave pri adaptaciji

- ✘ IQ pod 70
- ✘ Slabe/brez verbalnih sposobnosti
- ✘ Slabe akademske veščine

- ✘ Povprečen /nadpovprečen IQ
- ✘ Razvit govor
- ✘ Dobre akademske sposobnosti

- Blag, lažji avtizem
- Socialne in bihevioralne težave
- Minimalne težave adaptacije

KARAKTERISTIKE OSEB Z AVTIZMOM

KOMUNIKACIJA

- Neverbalna komunikacija:
  - neprimeren izraz obraza
  - neobičajna uporaba ali razumevanje gest
  - težave pri vzpostavitvi kontakta z očmi
  - težave pri združenih pozornosti

VERBALNA KOMUNIKACIJA

- Zaostajanje pri razvoju govora ali izostanek
- Neobičajna intonacija, tempo, ritem ali naglaševanje
- Eholaliije, govor o isti temi
- Nefunkcionalen govor
- Ne zna začeti pogovora, vzdrževati pogovora
- Težave pri razumevanju navodil, sledenju navodilom
- Dobesedno razumevanje govora

SOCIALIZACIJA

- Nerazumevanje socialnih situacij, pravil
- Neupoštevanje, nerazumevanje čustev drugih
- Nerazumevanje vidika drugih
- Težave pri izražanju svojih čustev in potreb
- Ne iščejo družbe drugih, raje so sami
- Ne iščejo potrditve, tolažbe pri drugih
- Specifičen izraz obraza, drža telesa, geste
- Raje se igrajo sami, igra je stereotipna, neobičajna

Podvrste socialne interakcije oseb z avtizmom

- **Izolirani** – ne kažejo nobenega interesa po interakciji z drugimi razen v primeru, ko nekaj potrebujejo, vznemirjeni ob fizičnem dotiku druge osebe
- **Pasivni** – ne inicirajo odnosa, a ga ne odbijajo
- **Aktivni, a ekscentrični** – na neprimeren način stopajo v kontakt

VEDENJE

- Omejeni ponavljajoči se vzorci vedenja, interesov in aktivnosti
- Okupirani so z določeno temo, interesom (vlaki, risanke, hrana, predmeti)
- Vztrajajo v rutinah, ritualih
- Stereotipno gibanje telesa (mahanje z rokami, zibanje, poskakovanje,...)
- Okupirani so z deli predmetov in ne vidijo celote (kolo na avtu)
- Težko prenesejo spremembe

DRUGE SPECIFIČNE KARAKTERISTIKE OSEB Z AVTIZMOM

UČENJE

- Pomanjkanje pozornosti na pomembna navodila in informacije
- Težave pri upoštevanju večplastnih navodil
- Težave pri receptivnem in ekspresivnem govoru
- Težave pri planiranju, organizaciji in reševanju problemov
- Brez težav se nauči na pamet ogromno podatkov, a brez razumevanja le-teh

POZORNOST

- Usmerjeni na posamezne elemente in ne vidijo celote
- Težko razberejo relevantne podatke
- Težave pri združeni pozornosti
- Težave pri prehajanju pozornosti iz enega področja na drugo
- Kratkotrajna pozornost

SENZORNA INTEGRACIJA

- Od prevelike (hipersenzibilni) do premajhne (hiposenzibilni) občutljivosti
- Tip, vid, sluh, vonj, gibanje in propriocepcija
- Težave pri enem ali večih nivojih procesiranja podatkov čutilnih sistemov

SENZORNA INTEGRACIJA

- Nežen dotik občutijo kot bolečino
- Med prsti vrtijo “nevidne” ali vidne materiale
- Pokrivanje ušes, kričanje
- Pred očmi si vrtijo predmete, premikajo prste
- Vrtijo se okrog svoje osi, se zibajo
- Delujejo nerodni pri gibanju, imajo nenavadno držo telesa

PRVI ZNAKI

- Ne odziva se na svoje ime, deluje gluh
- Ne kaže s prstom, ne maha “pa-pa”
- Zdi se, kot da je v svojem svetu, kot da drugi ne obstajajo
- Izguba govora ali nenadno nazadovanje
- Skromen očesni kontakt
- Izogibanje fizičnemu kontaktu
- Čudne kretnje rok, gibanje telesa
- Igrače uporablja na svoj način

KAKO UGOTOVITI KAJ JE NAROBE?

DIAGNOSTIKA

- CARS (Childhood Autism Rating Scale)
- ABC (Autism Behavior Checklist)
- ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule)
- ABLLS (The Assessment of basic language and Learning Skills)
- PEP (Psychoeducational profile)
- FAV (Funkcionalna analiza vedenja)
- SIPT (Sensory Integration and Praxis Test)

KAJ PA SEDAJ?

...???

- Kam otroka vključiti?
- Kakšno obravnavo potrebuje?
- Kako mu zagotoviti ustrezno obravnavo?
- Kje najti strokovnjake, ki poznajo avtizem ter ustrezne metode in pristope?

PRIMER DOBRE PRAKSE:

1. DIAGNOSTIKA

2. NAČRTOVANJE DELA

3. IZVAJANJE

4. EVALVACIJA

Kaj je potrebno načrtovati preden začnemo z delom?

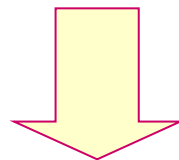
- a) Izbira ustreznega pristopa, metode
- a) Priprava bivalnih in delovnih prostorov
- b) Priprava materialov
- c) Izobraževanje delavcev, staršev
- d) Priprava urnikov
- e) Priprava učencev
- f) Priprava individualiziranih programov

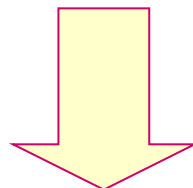
OBLIKOVANJE INDIVIDUALIZIRANEGA PROGRAMA

PODROČJA

OPERATIVNI CILJI

TRENUTNI CILJI

Timsko delo!!!

- Nujno in obvezno medsebojno sodelovanje različnih strokovnih delavcev in staršev!!!
- Člani tima so glede na otrokove potrebe:
  - vzgojitelj, učitelj
  - specialni in rehabilitacijski pedagog
  - delovni terapevt
  - logoped
  - psiholog
  - .....

METODE DELA PRILAGOJENE ZA DELO Z OSEBAMI Z MAS

METODE DELA

- **TEACCH**
- **ABA**
- **PECS**
- **SENZORNA INTEGRACIJA**

Vse uporabljene metode dela se
tekom obravnav med seboj
prepletajo in njihove zakonitosti
moramo upoštevati skozi ves dan, pri
vseh aktivnostih in v vseh situacijah

TEACCH

Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped CHildren

- Strukturirano učenje ob vizualni podpori okolja
- Metoda, ki je popolnoma prilagojena značilnostim mišljenja in učenja oseb z avtizmom
- Omogoča predvidevanje in razumevanje zaporedja dogodkov, spoštuje potrebo po rutini in zagotavlja uspešnost

- Aktivnosti, pripravljene po teh principih, so oblikovane tako, da posameznik razbere kakšna je njegova naloga, koliko dela mora opraviti, kdaj je konec naloge in kaj potem sledi
- To je osnova za uspešno funkcioniranje oseb z avtizmom in seveda tudi oseb z motnjo v duševnem razvoju, kajti zagotavlja uspešnost (ne moremo se zmotiti) in ne obstaja možnost “praznega hoda”

- Teacch metoda je rdeča črta skozi ves dan in ves teden
- Ne samo ponekod, občasno; ampak vedno in povsod
- Omogoča funkcionalnost poučevanja – učimo kar oseba potrebuje, v okolju kjer oseba živi – tisto kar je zanj funkcionalno, uporabno (primer: rešiti nalogo, se umiti)
- Urnik mora biti fizično dobro organiziran in natančno izdelan glede na posameznikova individualna močna področja in potrebe (motivacija in rutina)

- S pomočjo urnika organiziramo delo, prosti čas, celoten dan.
- Vizualnih znaki (fotografija, risba ali konkretni predmet) vodijo osebo od prostora do prostora, od ene aktivnosti do druge. Tako izboljšamo samostojnost, preprečimo prazen hod in predvsem vprašanja: Kaj bomo delali, kdaj,...?
- S tem strukturiranjem okolja jim omogočimo, da vedo kje morajo biti, kako do tja priti in kako nalogo izvesti
- Aktivnosti naj bodo prilagojene stopnji razumevanja, načinu razmišljanja, sposobnostim in potrebam

FIZIČNA ORGANIZACIJA PROSTORA

- Fizični izgled prostora je potrebno prilagoditi, ker osebi z avtizmom manjka sposobnost zaznavanja, organizacije in orientacije v prostoru in času
- Preobčutljivi so na določene senzorne dražljaje (hrup, dekoracija po stenah, igrače, hrana, temperatura,...), kar lahko vodi do neželjenega vedenja, odbijanja učenja in dela oz. težav pri izvajanju aktivnosti (pazi okna, ogledala, stene,..)
- Oblikovati specifične prostore (za individualno, skupinsko delo; prostor za igro, za relaksacijo,...), glede na potrebe in starost učencev, kjer se učijo specifičnih veščin. Ti prostori naj bodo ločeni med sabo (vizualno in fizično)
- Za ločevanje uporabimo razpoložljiva sredstva: omare, regali, mize, črta po tleh ali pregrade na mizah iz kartona ali lesa,...

- Celotno človeško vedenje, tako primerno kot neprimerno je naučeno
- Vedenje, ki mu sledi ugodna posledica (okrepitev), se bo ponavljajo (oseba se ga nauči)
- Vedenje, ki mu sledi neugodna posledica (kazen), se ne bo ponavljalo, bo prenehalo (oseba se ga ne bo naučila)
- Cilj je sprememba vedenja

KONCEPT ABA

- Učenje novega vedenja in odpravljanje nezaželenega vedenja
- ABA uči kako se obnašati
- Otroka učimo, kako se naj vede
- Zakaj? Ob odpravljanju NOV moramo naučiti novega vedenja

UČENJE NOVEGA VEDENJA

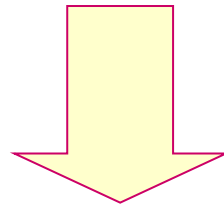
- Učimo s pomočjo postopka discrete trial
- Učenje razbijemo na majhne korake in učimo korak po koraku
- Pomembno vlogo ima motivacija – primerno vedenje moramo nagraditi takoj (različne nagrade- razvrstimo po moči)
- Pazimo, da ne podkupujemo, ne obljublamo nemogoče ali ne izpolnimo obljubljenega

FUNKCIJA NOV

- Zmanjšanje frustracije in stresa
- Izogibanje (nalogi, situaciji)
- Iskanje pozornosti

KOMUNIKACIJA

- Ob vsakem pojavu določene nezaželene oblike vedenja (agresija, destrukcija,...) se izvede funkcijska analiza vedenja, na podlagi katere sklepamo o morebitnih vzrokih in mogočih rešitvah problema
- To je glavna prednost te metode, saj s pomočjo natančno določenega postopka predvidimo strategije preprečevanja nezaželenih oblik vedenja in morebitne strategije intervencije ob pojavu, ki jih oblikujemo v pisna navodila.
- Ta navodila so na vidnem mestu, tako da jih vso osebje pozna in natančno upošteva. Tako zagotovimo doslednost ne glede na situacijo in prisotne osebe.

ODPRAVLJANJE NEZAŽELENIH OBLIK VEDENJA

- Gašenje
- Preusmeritev
- Diferencialno ojačanje

SENZORNA INTEGRACIJA

- Senzorna integracija je nevrološki proces, ki organizira prejete občutke iz okolja in našega telesa.
- Gre za občutke, ki so jih zaznala naša čutila: okus, vid, sluh, dotik, vonj, vestibularni sistem (gibanje) in proprioceptivni sistem (gravitacija in položaj telesa)
- Gre za nezaveden proces
- Preko tega procesa dobijo te zaznave svoj pomen in smisel, lahko odreagiramo na primeren način

- Sam proces senzorne integracije poteka preko senzorne registracije, orientacije, organizacije in izvedbe odgovora
- Na področju integracije dražljajev in informacij preko čutil imajo osebe z avtizmom velike težave – disfunkcija senzorne integracije
- Pri osebah z MAS opažamo ali hipersenzibilnost ali hiposenzibilnost pri sprejemanju primarnih dražljajev iz okolja

- Pri izvajanju aktivnosti po načelih senzorne integracije se upoštevajo posameznikove specifične težave – za vsakega posameznika se oblikuje t.i. senzorna dieta
- Tekom aktivnosti tako lahko inhibiramo ali stimuliramo določeno čutilo, kar omogoča trenutno umiritev in izboljšša funkcioniranje posameznika
- Vsa čutila so medsebojno povezana in težko govorimo o težavah le na enem področju

PECS

Picture exchange communication sistem

- Sistem komunikacije z izmenjavo slik je sistem poučevanja komunikacije
- Razvit izvorno za predšolske otroke z avtizmom, ki niso imeli nobenega funkcionalnega ali socialno sprejetega govora
- PECS protokol temelji na načelih modifikacije vedenje

- Razdeljen na 6 faz
- Za vsako fazo programa obstaja protokol ocene uspešnosti
- Povezan z značilnim jezikovnim razvojem – najprej učimo osnove komuniciranja, nato sporočiti določeno sporočilo
- Najprej se osebe učijo sporazumevati z eno samo sliko, kasneje se učijo kombinirati slike
- Za izvajanje je potreben komunikacijski partner in telesni pomočnik
- Izvajati se mora večkrat tekom dneva in v različnih situacijah

...sicer na koncu, a zelo pomembno...

ZMOTE O AVTIZMU

- Ni duševna bolezen
- Otroci z MAS niso nevzgojeni otroci s težavnim vedenjem
- Ne nastane zaradi “hladnih” staršev
- Ni posledica čustvene prikrajšanosti in stresa
- Nimajo vsi genialnih sposobnosti

Avtist NI:

- Nevzgojen
- Razvajen
- Trmast
- Poreden
- Len
- Neroden
- .....

IDEALNO BI BILO...

ČE BI:

- Pediater prepoznal prve znake avtizma in otroka do 3.leta usmeril v zgodnjo obravnavo
- Otrok imel že do 6.leta intenzivno zgodnjo obravnavo prilagojeno za osebo z avtizmom glede na svoje sposobnosti, zmožnosti in potrebe s strani celotnega tima strokovnjakov
- Se šolal v njemu primerni ustanovi obdan s timom strokovnih delavcev, ki dobro poznajo avtizem in metode dela z avtisti
- ...

Namesto zaključka

- Potrebno bi bilo medsebojno sodelovanje med strokovnimi delavci in starši, ki bi skupaj združili moči, poenotili mnenja ter na državni ravni začeli postopke za ureditev problematike oseb z avtizmom.

HVALA
ZA
VAŠO
POZORNOST

